

Aan de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Mw. drs. E.I. Schippers

Betreft: internetconsultatie conceptwetsvoorstel Wet zeggenschap lichaamsmateriaal
Leiden, 22 juni 2017

Excellentie,

Op 24 april 2017 werd het conceptwetsvoorstel Wet zeggenschap lichaamsmateriaal en de bijbehorende memorie van toelichting gepubliceerd. Het wetsvoorstel voorziet onder meer in de mogelijkheid tot het bewaren, verstrekken en gebruiken van lichaamsmateriaal voor strafvorderlijke doeleinden. Het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM) wil ten aanzien van deze nieuwe bevoegdheid graag gebruik maken van de door u opgestelde internetconsultatie.

1 Inbreuk op het medisch beroepsgeheim

Het concept-wetsvoorstel bevat een bevoegdheid die het mogelijk maakt om lichaamsmateriaal dat is opgeslagen in het kader van de zorg te gebruiken voor strafvorderlijke doeleinden. Naar de mening van het NJCM wordt met de introductie van deze bevoegdheid een principiële grens overgegaan. Lichaamsmateriaal dat door burgers is afgegeven in een geheel ander kader en voor een geheel ander doel zou door de introductie van deze bevoegdheid op enig moment tegen hen gebruikt kunnen worden. Burgers moeten er juist op kunnen vertrouwen dat het lichaamsmateriaal dat zij afstaan ten behoeve van aan hen te verlenen zorg niet tegen hen gebruikt kan worden.

Het lichaamsmateriaal wordt afgegeven onder de regels van het medisch beroepsgeheim (Wgbo). Het gaat immers om een behandelrelatie tussen arts en patiënt. De persoonsgegevens die daarbij worden verzameld, maar ook de persoonsgegevens die uit het lichaamsmateriaal worden afgeleid, vallen onder de werking van het medisch beroepsgeheim. Het doorspelen van (persoonsgegevens over) het lichaamsmateriaal aan politie en justitie is in strijd met het medisch beroepsgeheim. Artikel 9 van de Wet bescherming persoonsgegevens bepaalt bovendien dat gegevens niet mogen worden verwerkt op een wijze die onverenigbaar is met de doeleinden waarvoor ze zijn gekregen. De voorgestelde bevoegdheid is hiermee in strijd.

Het medisch beroepsgeheim, en daaraan gekoppeld het verschoningsrecht van (onder meer) de medicus, is in vaste jurisprudentie van een zeer sterke (rechtsstatelijke) grondslag voorzien. Het gaat om het principiële belang dat een ieder zich vrijelijk en vertrouwelijk tot een verschoningsgerechtigde moet kunnen wenden zonder angst dat aan die verschoningsgerechtigde toevertrouwde informatie vervolgens naar buiten wordt gebracht. De Hoge Raad heeft daaromtrent bepaald dat die grondslag van zodanig gewicht is dat zij uitstijgt boven het belang dat de waarheid aan het licht komt. Tegelijkertijd heeft de Hoge Raad bepaald dat zich zeer uitzonderlijke omstandigheden kunnen voordoen, die meebrengen dat een inbreuk op verschoningsrecht (en daarmee op het beroepsgeheim) kan worden gerechtvaardigd. Hier wordt in de memorie van toelichting ook naar verwezen.

Die uitzonderlijke omstandigheden van de Hoge Raad vragen om een casuïstische beoordeling. Het wetsvoorstel maakt daar nu een algemene regel van. Daarvoor lijkt geen enkele noodzaak te bestaan. Er wordt niet onderbouwd dat huidige bevoegdheden (en de huidige rechtspraak) nijpende problemen opleveren, noch wordt onderbouwd dat eventuele problemen met een fundamentele inbreuk op beroepsgeheim en verschoningsrecht worden opgelost.

In het bovengenoemde principiële punt ligt naar de mening van het NJCM het voornaamste bezwaar tegen het voorliggende wetsvoorstel. Hoewel in de memorie van toelichting staat dat het een onwenselijke situatie is wanneer burgers door deze nieuwe wet het vertrouwen verliezen en zij er daardoor van worden

weerhouden om naar de dokter te gaan, wordt er niet dieper in gegaan op hoe dit al dan niet voorkomen kan worden. Het NJCM wijst in dit kader ook op artikel 22, eerste lid, van de Grondwet dat de overheid opdraagt maatregelen te treffen ter bevordering van de volksgezondheid. Daarnaast wordt er niet in gegaan op de te verwachten resultaten in de opsporing. En hoewel de memorie van toelichting benadrukt dat het slechts gaat om uitzonderlijke gevallen blijft de vraag overeind wanneer een geval uitzonderlijk is. Het NJCM ziet hier een risico in een glijdende schaal. Wanneer de principiële hobbel is genomen, is het een kleinere stap naar uitbreiding van de bevoegdheid.

2 Beperking van het recht op privacy

Het gebruiken van lichaamsmateriaal uit de zorg ten behoeve van de opsporing vormt een inbreuk op de privacy, dat onder meer is vastgelegd in artikel 10 van de Grondwet en artikel 8 van het EVRM. Over de noodzaak van deze inbreuk wordt in de memorie van toelichting vermeld dat in sommige uitzonderlijke gevallen misdrijven uitsluitend kunnen worden opgelost met behulp van lichaamsmateriaal. In die gevallen zou opsporing mogelijk moeten zijn ter bescherming van het algemeen maatschappelijke belang van de opsporing en ter bescherming van het belang van de nabestaanden om kennis te nemen van de omstandigheden waarvan hun dierbare het slachtoffer is geworden. Er wordt daarnaast gesteld dat de beperking proportioneel is, omdat de bevoegdheid slechts onder zeer strenge voorwaarden kan worden ingezet, waarbij één van die voorwaarden is dat het beoogde doel niet op een andere of minder ingrijpende manier kan worden bereikt.

Ook over de mate waarin met bestaande bevoegdheden het omschreven doel niet bereikt kan worden, blijft de memorie van toelichting vaag. Daarnaast wordt er niet ingegaan op de vraag in hoeverre het doel van de nieuwe bevoegdheid bereikt zou kunnen worden met minder ingrijpende maatregelen. Dit roept de vraag op of de nieuwe bevoegdheid noodzakelijk is. Zijn er bijvoorbeeld gestrande strafvorderlijke onderzoeken bekend die met deze nieuwe bevoegdheid succesvol afgerond hadden kunnen worden? Is er vraag vanuit de praktijk naar deze nieuwe bevoegdheid? Is te voorzien in hoeveel gevallen de nieuwe bevoegdheid in de toekomst nodig gaat zijn om zaken strafvorderlijk succesvol af te ronden? Zoals hierboven al vermeld gaat het om een principiële kwestie en om een zeer wezenlijke inbreuk op het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Naar de mening van het NJCM vraagt een dergelijke bevoegdheid om een uitgebreidere onderbouwing dan nu het geval is.

3 Conclusie

In een rechtstaat zal er uiteindelijk altijd een balans moeten worden gevonden tussen verschillende te beschermen belangen. Het NJCM realiseert zich dat bij de opsporing (gerechtvaardigde) inbreuken kunnen worden gemaakt op mensenrechten. Het huidige wetsvoorstel introduceert echter een bevoegdheid die voor iedere burger die medische hulp zoekt de mogelijkheid opent dat zijn afgegeven lichaamsmateriaal op enig moment in de toekomst tegen hem gebruikt wordt. Dit terwijl niet duidelijk wordt welke voordelen hier tegenover staan, anders dan het feit dat strafbare feiten opgespoord moeten kunnen worden. Daarnaast blijkt uit de memorie van toelichting onvoldoende de noodzaak van deze maatregel en zijn de waarborgen niet duidelijk. Kortom, de nadelen voor iedere burger zijn evident, terwijl niet blijkt in welke mate het voorstel bijdraagt aan een efficiëntere opsporing, laat staan dat er een afweging wordt gemaakt tussen deze belangen. Het NJCM roept dan ook op het wetsvoorstel nader te bezien.

Hoogachtend,

i/o

Ton van den Brandt
Voorzitter NJCM